

PAUL CARUS

ISTORIA DIAVOLULUI

IDEEA DE RĂU

DE LA ORIGINI PÂNĂ ÎN PREZENT

Traducere din engleză, note și îngrijire ediție:

IUSTINA COJOCARU

EDITURA HERALD

București

Cuprins

1. Binele și răul – două idei studiate din perspectiva religioasă	7
2. Venerarea Diavolului	12
3. Egiptul antic	19
4. Akkadienii și cele dintâi popoare semite	32
5. Dualismul persan	52
6. Israel	66
7. Brahmanism și hinduism	74
8. Buddhismul	91
9. Zorii unei ere noi	119
10. Creștinismul timpuriu	135
11. Ideea de mântuire în Grecia și în Italia medievală	162
12. Demonologia în Europa de Nord	197
13. Diavolul și perioada lui de glorie	213
14. Inchiziția	244
15. Epoca Reformei	267
16. Abolirea vânătorii de vrăjitoare	293
17. Diavolul în poezie și fabulă	323
18. Problema filosofică a binelui și răului	347
Index	391

CAPITOLUL 1

BINELE ȘI RĂUL – DOUĂ IDEI STUDIATE DIN PERSPECTIVA RELIGIOASĂ

Lumea în care trăim este o lume a contrariilor aflate la poli opuși. Există lumină, dar există și tenebre, există căldura dogoritoare, dar există și recele de gheață, există binele, dar există și răul, există Dumnezeu, dar există și Diavolul.

Concepția dualistă despre natură a reprezentat o etapă necesară în evoluția gândirii umane. Constatăm că aceleași perspective referitoare la spiritul binelui și spiritul răului au fost predominante în gândirea tuturor oamenilor care au viețuit pe Pământ, începând din zorii acelei etape din evoluția lor numită comun animism. Dar principiul unității este cel care definește evoluția gândirii. Omul tinde să își unifice concepțiile într-un monism substanțial și armonios. În mod corespunzător, în timp ce credința în valorile binelui tindea să se orienteze spre încheierea doctrinei monoteismului, credința în valorile răului a condus în mod firesc la acceptarea unei unice zeități demonice supreme, concepută astfel încât să întruchipeze tot ce este rău, distructiv și imoral.

Monoteismul și monodiabolismul, ambele luând naștere în mod simultan din tendințele moniste ce au caracterizat evoluția gândirii umane, fundamentează împreună un dualism care pentru mulți rămâne deocamdată cea mai acceptabilă concepție despre lume. Și totuși, nu acesta este scopul final al filosofiei umanității. De îndată ce gânditorii au devenit conștienți de dualismul sugerat prin această interpretare a lumii, s-a manifestat

din nou tendința de orientare spre cristalizarea unei concepții mai înalte despre lume, aceasta fiind o perspectivă pur monistă.

Va elimina monismul ideea de Diavol, lăsând ca Dumnezeu să fie Unul și Totul, în același timp? Sau va aboli atât pe Dumnezeu cât și pe Diavol, făcând loc unei lumi a materiei în transformare? Va fi viitorul omenirii o perioadă în care religia va dispărea și va lăsa locul necredinței?

Cei care nu apreciază contribuția dualismului la evoluția gândirii umane și înțeleg doar că doctrinele lui sunt nesustenabile, se așteaptă, în mod firesc, ca viitorul omenirii să fie unul ireligios și sunt gânditori fără partizanat față de vreo credință, care susțin că ateismul va înlocui toate concepțiile diferite despre Dumnezeu. Dar așa ceva este puțin probabil. Tendințele moniste ale epocii nu vor distruge, ci vor purifica și înnobilă religia. Animismul popoarelor primitive este o etapă necesară a evoluției cognitive a omului: el se prezintă ca o eroare înregistrată în cursul firesc al existenței pentru omul mai evoluat spiritual dintr-o perioadă semi-civilizată a omenirii; dar eroarea conține un adevăr care este întărit, cristalizându-se în mod firesc într-o concepție mai avizată despre lumea care ne înconjoară. În mod similar, ideile religioase din perioada contemporană sunt niște simboluri.

Dacă ar fi să interpretăm semnificația lor *ad litteram*, ele sunt imposibil de validat, dar înțelese în natura lor simbolică, ele sunt semințele din care se va dezvolta o concepție mai pură despre adevăr. Astăzi, tendințele predominante ale gândirii filosofice conduc la formularea unei concepții pozitive despre lume, care înlocuiește simbolurile cu enunțuri despre realități date și aduce odată cu ea nu negarea alegoriilor religioase, ci o concepție mai profundă și mai corectă.

O stare de ireligiozitate în care umanitatea ar putea adopta și propaga în mod public o doctrină a ateismului este un lucru imposibil. Ateismul este o negare, iar negările nu pot să se autosustină, întrucât ele au sens doar atâta timp cât sunt puse în contrapondere cu aspectele pozitive pe care le-au respins. Și

totuși, perspectiva noastră actuală antropomorfă pe care o avem despre Dumnezeu, numită pe scurt antropoteism, care în esență Îl concepe ca fiind o ființă individuală de o dimensiune infinit de mare, va trebui să conducă la o perspectivă superioară, prin care noi vom înțelege că ideea unui Dumnezeu personal este o simplă comparație. Dumnezeu este mult mai mult decât o persoană. Când vorbim despre Dumnezeu ca despre o persoană, ar trebui să fim conștienți de faptul că ne folosim de o alegorie care, dacă ar fi să o luăm *ad litteram*, nu poate decât să-i erodeze grandoarea. Dumnezeul timpului viitor nu va fi personal, ci suprapersonal.

Dar cum vom atinge această cunoaștere a Dumnezeului suprapersonal? Răspunsul nostru susține că va fi posibil cu ajutorul științei. Vă propun să urmărim și în religie aceleași cale pe care o străbate știința și în acest fel, îngustimea sectarismului se va transforma într-o religie universală atotcuprinzătoare, care va fi la fel de larg răspândită și cu adevărat tolerantă cum este știința însăși.

Simbolurile nu sunt minciuni; simbolurile conțin un sâmbure de adevăr. Alegoriile și parabolele nu sunt povești cu zâne; ele transmit informații: mai mult, ele pot fi înțelese de cei care nu sunt încă pregătiți să accepte adevărul limpede ca lumina zilei. Astfel, pe măsură ce știința progresează, iar simbolurile religioase sunt recunoscute și înțelese în natura lor simbolică, această cunoaștere nu va eroda religia, ci o va purifica și o va curăța de mitologie.

Îl definim pe Dumnezeu ca fiind „acea autoritate impunătoare prezentă în Tot, care impune o conduită morală clară”. Dumnezeu este acel ceva care constituie armonia însăși a legilor naturii; Dumnezeu este necesitatea intrinsecă a matematicii și a logicii; Dumnezeu, mai presus de orice, este ceea ce experiența ne învață că sunt trăsăturile inalienabile ale echității, dreptății, moralității. Această prezență este deopotrivă universală și transcendentă: ea este universală, având în vedere caracteristica intrinsecă a legii omniprezente în univers; și este transcendentă, deoarece ea este condiția preliminară pentru orice posibilă

ordine universală; și, în acest sens, ea este suprauniversală și supranaturală¹.

Noi nu spunem că Dumnezeu este impersonal, deoarece termenul „impersonal” sugerează absența acelor trăsături care definesc personalitatea; cuvântul sugerează caracterul vag, nedefinit și nespecificat al unui lucru. Dumnezeu, totuși, după cum Se manifestă El Însuși în ordinea universului, este o prezență bine conturată. Nu este o prezență vagă, în schimb deține calități bine definite. El este în felul în care numai El este și nu este altfel. Ființa Lui este universală, dar nu indeterminabilă. Natura Lui nu constă în generalități nediferențiate, ci scoate la iveală o unicitate distinctă. Într-adevăr, orice unicitate din această lume, fie ea de natură materială, sau la fel de bine în sfera spirituală, depinde de un Dumnezeu așa cum este definit aici și de fapt ce este personalitatea unui om, dacă nu întruparea acestei logici universale pe care noi o numim rațiune? Deși nu este o ființă individuală, Dumnezeu este prototipul personalității; deși nu este o persoană, care să conceapă gânduri așa cum facem noi, să emită judecăți, să cântărească argumente și să ajungă la o decizie, El este cu toate acestea ceea ce condiționează o personalitate; El posedă toate acele calități care, atunci când se reflectă în creaturile vii, adaugă existenței lor noblețea imaginii lui Dumnezeu, denumită personalitate. Prin urmare, spunem că Dumnezeu nu este impersonal, ci este suprapersonal.

Dacă ideea de Dumnezeu s-a bucurat de o deosebită atenție din partea filosofilor și a teologilor cu vederi înaintate, la polul opus, figura întunecată a Celui Rău a fost în mare parte neglijată. Și cu toate acestea, Diavolul este, la urma urmelor, o personalitate foarte interesantă, grotescă, romantică, umoristică, patetică, controversată și chiar măreață și tragică. Și dacă ar fi să susținem că ideea de Dumnezeu este un simbol ce semnifică o prezență actuală în lumea realităților mundane, oare nu ar trebui să ne așteptăm ca ideea de Diavol să reprezinte, de asemenea, o realitate?

¹ Vezi Paul Carus, *Idea of God; Soul of Man*, pp. 338 et seq.; *Fundamental Problems*, p. 152 et passim; *Primer of Philosophy*, p. 170 et passim; *The Monist*, Vol. III, pp. 357 et seq.; *Homilies of Science*, pp. 79-120.

Este aproape imposibil să epuizezi subiectul, deoarece ar fi nevoie de tomuri întregi pentru a scrie o istorie aproximativ completă a demonologiei. În consecință, suntem nevoiți să ne limităm doar la evidențierea câtorva dintre cele mai dominante trăsături ale evoluției credinței în Diavol și ale specificității ideii de rău.

CAPITOLUL 2

VENERAREA DIAVOLULUI

După o amplă trecere în revistă a explicațiilor cu privire la starea incipientă a religiei, orice om interesat în studierea demonologiei va rămâne cu impresia fermă că venerarea Diavolului s-a petrecut în mod firesc înaintea venerării unei zeități benefice și pozitive din punct de vedere moral. Există nenumărate exemple în care putem observa o tranziție de la etapa primitivă de venerare a Diavolului la etapa avansată de adorare a lui Dumnezeu și se pare că nu există nicio excepție care să nu confirme faptul că frica este întotdeauna stimulentele principal pentru venerarea religioasă. Acesta este motivul pentru care figura întunecată a Diavolului, adică, a unei puternice zeități malefice, se conturează ca fiind cel mai important personaj din trecutul cel mai îndepărtat al oricărei credințe. Demonolatria sau venerarea Diavolului este prima etapă din evoluția religiei, ținând seama de faptul că nu de bine ne temem, ci de rău.

Herbert Spencer fundamentează religia pe Necunoscut, susținând că omul primitiv venerează acele forțe pe care nu le înțelege. Pentru a-i da religiei o bază pe care nici măcar omul de știință nu îndrăznește să o abordeze, el vorbește cu convingere despre existența unui Incognoscibil absolut și îl recomandă drept fundament al religiei în viitor. Dar datele reale nu sunt în acord cu propunerea sugerată de Spencer. Un proverb german spune:

Ce ochii mei nu văd,
Nici inimii nu-i face rău.

Ceea ce este în mod absolut necunoscut nu devine obiect al preocupării noastre, iar omul primitiv nu venerează tunetul

pentru că nu știe ce este acesta, ci pentru că el știe suficient de multe despre fulgerul care ar putea să-i trăsnească coliba, pentru a se mai lăsa copleșit de venerație în fața lui. El venerează tunetul deoarece îi este frică de el; se teme de el știind care sunt pericolele binecunoscute și evidente, pe care este incapabil să le controleze.

Vorbind în lucrarea sa, *Anthropologie*, despre indienii care încă nu fuseseră creștinați, Waitz susține că triburile din Florida ar fi venerat prin ceremonialuri și rituri Spiritul Răului, Toia, care îi asalta cu viziuni și că ar fi fost mai puțin preocupați de Spiritul Binelui, care se sinchisea prea puțin de soarta omenirii. Iar Martius face și el remarci asemănătoare despre triburile primitive din Brazilia:

Toți indienii trăiesc cu o fermă convingere în puterea pe care o are asupra lor un principiu al răului; pentru mulți dintre ei încă mai pâlpâie o scânteie de speranță în existența binelui; dar ei o venerează mai puțin pe cea de-a doua în comparație cu teama pe care o resimt față de cea dintâi. S-ar putea crede că pentru ei puterea Întruchipării Binelui în ceea ce privește soarta omului este inferioară față de cea a Răului¹.

Căpitanul John Smith, eroul al cărui merit constă în colonizarea Statului Virginia în 1607, descrie un ritual de venerare a lui *Okee* (cuvânt care, după câte se pare, înseamnă „ceea ce este mai presus de puterea noastră de control), după cum urmează²:

Nu există deocamdată în Virginia niciun alt loc care să fi fost descoperit și să fie atât de primitiv, în care sălbaticii să nu aibă nicio religie, în schimb să țină la mare preț Dobitoacele din bățatură, Arcurile și Săgețile lor. Toate acele lucruri, care aveau darul să le facă rău mai presus de putința lor de a împiedica acest lucru, ei le adoră ca și cum ar venera o divinitate; astfel sunt focul, apa, fulgerul, tunetul, animalele folosite pentru ritualuri, caii etc. Dar Zeul lor mai mare peste toți cei pe care ei îi vene-

¹ Citat din Tylor, *Primitive Culture*, II., p. 325.

² Captain Smith, *O hartă a statului Virginia, alături de o descriere a regiunii și alte detalii*, Oxford. Tipărită de Joseph Barnes la anul 1612.

rează este Necuratul. Pe acesta îl numesc *Oke*³ și sunt la chere-mul lui mai mult de frică și nu din iubire. Ei zic că stau la sfat cu el, și își schimbă felul lor de a fi pentru a semăna cât mai bine cu modul în care își închipuie că este el. În templele lor, ei țin la loc de cinste imaginea lui hădă, prețuind-o cu multă ardoare și din acest motiv, îi pictează chipul și îl împodobesc cu lăntișoare, podoabe din aramă, mărgelile și îl acoperă cu piei de jivine așa încât slujenia să-i fie ascunsă și el să fie mai aproape de măreția unui astfel de Zeu.

În unele părți ale ținutului, ei au obiceiul să practice o dată pe an ritualul de sacrificiu al copiilor. Un astfel de lucru s-a petrecut la Quiyoughcohanock, cam la vreo 16 kilometri distanță față de orașelul Iames unde ar fi avut loc așa ceva.

Pe cincisprezece dintre băiețandrii cei mai chipeși, cu vârste cuprinse între 10 și 15 ani, i-au luat de lângă ai lor și i-au pictat cu alb. După ce aceștia au fost aduși în fața mulțimii adunate, oamenii au petrecut orele dinaintea miezului zilei dansând și cântând, bucurându-se de priveliștea lor și zornăind tot felul de moriști zăngănitore.

Pe la amiază, i-au așezat pe acei copii la rădăcina unui copac. Înșirați în preajma lor, toți bărbații stăteau în picioare de veghe, fiecare din ei ținând în mâini un bastinado, făcut din nuiiele de trestie legate mănunchi laolaltă. Șirul acesta lăsa o potecă de acces în mijlocul lor prin care urma ca un număr de cinci tineri bărbați special numiți pentru această sarcină să îi aducă în față pe copii. Și în acest fel, fiecare dintre cei cinci trecea printre păzitori pentru a-i aduce pe copii, unul după altul: gărzile care stăteau de pază îi loveau fără milă pe tinerii bărbați cu bastinadourile lor, iar aceștia îndurau fără să crâcnească loviturile și le primeau pe toate; bărbații îi apărau pe copii cu trupurile lor goale de loviturile nemiloase, pe care ei le primeau sub sfichiuiala usturătoare; astfel copiii scăpau. În tot acest timp, femeile plângeau și urlau cât le țineau plămânii; se îngrijeau să aducă rogojini, piei de animale, mușchi de copac și crengi uscate, cât și acele lucruri potrivite pentru funeraliile copiilor lor.

³ În minidicționarul limbii folosită de indienii din statul Virginia, căpitanul Smith traduce cuvântul „Oke” prin „zeități”.

După ce copiii erau trecuți astfel printre gărzi, acestea puneau la pământ copacul, ciopârțindu-i ramurile și mlădițele cu atâta înverșunare încât își răneau corpurile și apoi împleteau coronițe pe care și le așezau pe cap sau își împodobeau părul cu frunzele verzi. Ce altceva au mai făcut cu acești copii nu a mai fost posibil de văzut; dar cu toții au fost aruncați unul peste altul la grămadă într-o vale, ca niște leșuri: în acel loc sălbăticiei au pregătit un mare ospăț din care să se înfrupte toți cei de față.

Când *Werowance* [căpetenia] a fost întrebat care era semnificația acestui sacrificiu, el a răspuns că acei copii nu erau toți morți și că *Oke* sau *Necuratul* venea să sugă sângele de pe partea stângă a pieptului celor care avuseseră nenorocul să fie ai lui după cum hotărâse destinul, până când își dădeau ultima suflare. Însă ceilalți care scăpaseră cu viață erau duși în sălbăcie de către tinerii bărbați, până ce se scurgeau alte nouă luni, timp în care ei nu intrau în contact cu nimeni: iar din aceștia erau aleși preoții și vrăjitorii lor.

Ei considerau că acest sacrificiu era atât de necesar, încât dacă ar fi renunțat la el, *Oke* sau Diavolul lor și toți ceilalți *Quiyoughcosughes* (adică, ceilalți zei ai lor) i-ar fi lăsat fără dobitoace, păsări de curte, grâne sau pește: și, în plus față de toate acestea, el ar fi făcut mare măcel în rândul lor.

Deși nu am putut să-i convingem să se lepede de zeii lor mincinoși, totuși ei erau convinși că Dumnezeuul nostru este mai presus de zeii lor, așa cum puștile noastre sunt mai presus de arcurile și săgețile lor; și de multe ori s-a întâmplat chiar ca ei să trimită mai-marelui din așezarea *Iames* oameni cu daruri, îndemnându-i pe locuitori să se roage la Dumnezeuul lor pentru ploaie, căci zeii lor nu fuseseră în stare să le trimită niciun strop.

Și fiind victime ale acestei lamentabile ignoranțe, aceste biete suflete se sacrifică oferindu-se Diavolului, fără să își cunoască propriul lor Creator”.⁴

⁴ Vezi *The Works of Capt. John Smith* din Willoughby. Editată de Edward Arber. Birmingham, 1884, pp. 74 ff.

Practici similare erau larg răspândite în rândul aproape al tuturor triburilor de indieni care locuiau insulele și cele două continente ale Americii în urmă cu câteva secole. Populațiile din Hispaniola, denumită astăzi în mod comun Haiti, plăteau tribut de sânge Ființei Supreme, cunoscută sub numele de Jocanna, iar practicile lor demonstrează că erau adepți fervenți ai idolatriei spiritului rău, sub cele mai sălbatice forme posibile. Chiar cei mai civilizați americani și mexicani nu depășiseră încă această etapă a credinței religioase. Este adevărat că ideea unui Zeu al purității Iubirii și Păcii nu le era chiar străină, însă teama de înfricoșătorul Huitzilopochtli încă îi îmboldea să mânjească altarele templelor lui cu sângele victimelor umane.

Sacrificiile umane sunt frecvent menționate în *Biblie*. Astfel, regele moabiților, sub presiunea nemiloasă a copiilor lui Israel, „a luat atunci pe fiul său întâi născut, care trebuia să domnească în locul lui, și l-a adus cu ardere de tot pe zid” [2 Regi, 3: 27]. El a reușit astfel, prin această teribilă înșelătorie, să salveze cetatea, deoarece relatarea din textul biblic continuă: „Și o mare mânie a cuprins pe Israel, care s-a depărtat de regele Moabului și s-a întors în țară”.

În predicile lor, profeții îndemneau în permanență să se renunțe la practica păgână a acelor israeliți care, imitând religia vecinilor lor, cătau să „își sacrifice fiii și fiicele lor pentru a-i sluji pe diavoli” sau îi lăsau să „treacă prin focul lui Moloh ca să îi devoreze”. Dar la fel de apropiată de concepția religioasă a păgânilor era chiar credința cea mai pură a poporului lui Israel, în virtutea căreia Ieftae încă mai credea că Dumnezeu cerea ca el să i-o aducă drept jertfă pe fiica sa pentru a fi arsă.⁵

Popoarele cu cea mai bogată tradiție din lume încă mai păstrează în străvechile lor legende elemente care amintesc de o perioadă timpurie din evoluția lor religioasă când jertfeau ființe umane pentru a îndupleca mânia zeitățile răzбunătoare. Când gloria Atenei ajunsese la apogeu, Euripide înfățișa într-un chip

⁵ Ieftae îi făgăduise lui Dumnezeu: „«De vei da pe Amoniți în mâinile mele, când mă voi întoarce biruitor de la Amoniți, oricine va ieși din porțile casei mele în întâmpinarea mea va fi aferosit Domnului și-l voi aduce ardere de tot»”. (*Judecătoria*, 11: 30, 32) – N.tr.

dramatic soarta tragică a Polixenei, care era sacrificată pe mormântul lui Ahile cu scopul de a liniști spiritul eroului decedat și a asigura în acest fel întoarcerea în siguranță a armatei grecești.

Progresul pe care l-a cunoscut civilizația omenirii a condus la modificarea practicării sacrificiilor umane, dar nu și la eliminarea lor definitivă. Astăzi, descoperim în sânul unor comunități tribale mai avansate și chiar în zorii unei civilizații mai evolute, cultivarea unei practici prin care victima, fie ea un copil, o fecioară sau un tânăr, joacă rolul ofrandei adusă tribut unei zeități, dar fără să fie sacrificată și are șansa fie să scape dacă îi surâde norocul, fie să își răscumpere libertatea printr-o faptă de eroism. Cele dintâi urme ale acestei concepții pot fi descoperite în legendele despre Perseus și Andromeda, despre Palnatoke, arcașul iscusit, care, asemenea lui Wilhelm Tell, a tras cu arcul într-un măr pe care îl ținea pe cap propriul lui copil, despre Susano, din folclorul japonez, cel care a ucis șarpele cu opt capete care devora în fiecare an câte una dintre copilele unui țăran sărac și alte legende străvechi asemănătoare. Treptat, vic-timele umane au fost înlocuite de animale care erau sacrificate, după cum indică diverse legende religioase. Astfel, o căprioară i-a luat locul Ifigeniei, iar un berbec a fost sacrificat în locul lui Isaac.

Sacrificiile umane reprezintă una dintre trăsăturile specifice principale ale cultului venerării Diavolului, dar nu sunt unicele. Mai sunt și alte practici demonice care se bazează pe ideea că zeității îi face plăcere să asiste la torturi, iar nivelul cel mai abominabil al practicii este atins prin canibalism, care, după cum ne explică antropologia, nu se datorează împruținării rezervelor de hrană, ci poate fi întotdeauna urmărită până la cauza ei îndepărtată, o anumită superstiție religioasă, în special mergând până la concepția că acela care se înfruptă din inima sau creierul adversarului său dobândește curaj, putere și alte virtuți ale victimei sacrificate.

Ultimele reminiscențe ale ideii conform căreia setea sălbatică de jertfă a zeității trebuie potolită cu sânge, iar omul va dobândi puteri spirituale dacă va consuma din carnea și va bea

Sacrificiul uman practicat în Grecia antică. (Polixenia este sacrificată și moare de mâna lui Neoptolemus pe mormântul lui Ahile).

din sângele victimei încă mai persistă în zilele noastre în interpretările medievale ale anumitor dogme ale Bisericii, iar ele vor dispărea numai când vor fi îndepărtate de lumina unei reforme religioase curajoasă și radicală. Totuși, suntem datori să ne amintim că anumite superstiții, moștenite din etapele timpurii ale dezvoltării religioase a omenirii, sunt imposibil de evitat, așa cum se întâmplă în cazul diverselor erori prin care trec în mod inevitabil știința și filosofia în evoluția lor firească.

Religia este generată întotdeauna de frică, iar religia ființelor primitive poate fi în mod nemijlocit definită drept „teamă de rău și eforturile depuse de om pentru a scăpa de rău”. Cu toate că teama de rău în religiile popoarelor civilizate nu mai joacă un rol atât de predominant, totuși, aflăm din cercetările istorice că într-o etapă timpurie a dezvoltării ei, aproape orice idolatrie era închinată forțelor răului, care erau privite cu un sentiment special de teamă și venerație.

Venerarea Diavolului continuă chiar și în zilele noastre și nu va înceta până când forța pozitivă a binelui nu va fi recunoscută, iar omul nu va descoperi prin propria lui experiență că binele iese întotdeauna victorios până la urmă. Este firesc ca forța care întruchipează dreptatea universală să fie în cele din urmă recunoscută drept judecătorul suprem al tuturor forțelor și astfel, forța răului va înceta să mai fie un obiect de adorare; ea nu va mai fi nici venerată, nici nu i se vor închina jertfe pentru a fi înduplecată, ci va fi combătută, iar încrederea va conduce la victoria finală a echității, dreptății și adevărului.